

MAKAI LAJOS BESZÉDE A BÍRÓI FÜGGETLENSÉGRŐL ÉS ÉLETPÁLYÁRÓL A MÚLT- JELEN-JÖVŐ CÍMMEL RENDEZETT KONFERENCIÁN

Múlt – Jelen - Jövő

Egy évvel ezelőtt ünnepeltük a Szegedi Ítéltábla első önálló épülete átadásának 120. évfordulóját és kezünkbe vehettük az erre az alkalomra készült emlék-kötetet. Alig telt el egy év, és a Szegedi Ítéltábla történetének újabb korszakát bemutató könyvvel ismerkedhetünk meg.

Köszönöm az ítéltábla elnökének, hogy részt vehetek a mai ünnepi könyv bemutatón, sőt megoszthatom gondolataimat az igazságszolgáltatással kapcsolatban a múltról – jelenről – jövőről. Rövid előadásom mottójául a XIX. század nagy magányos gondolkodójának Soren Kierkedardnak a gondolatát választottam: „Az élet csak úgy érthető, ha visszatekintünk, de csak úgy élhető, ha előrenézünk.”

Hölgyeim és Uraim!

Engedjék meg, hogy a filozófus szavait megszívulva rövid előadásomban egy időutazásra hívjam Önöket.

Kr. előtt 399 –ben Szókratészt az athéni bíróság halálra ítélte. A vád ellene az volt, hogy nem tiszteli az állam isteneit, és helyettük új istenségeket hoz be; bűnt követ el az ifjak megrontásával is. A vádat Melétosz képviselte, aki csak eszköz volt a nagy hatalmú és gazdag politikus, az arkhón tisztséget betöltő Anütosz kezében. Róla Arisztotelész az Athéni állam című munkájában a következőket olvashatjuk: „Ezek után [ti. hogy Periklész bevezette a bírák fizetését] elharapódzott a vesztegetés is, amire az első példát Anütosz nyújtotta püloszi hadvezérsége után. Mikor ugyanis egyesek Pülosz elvesztése miatt vád alá helyezték, megvesztegette a bíróságot, és így felmentették.” A halálra ítélt Szókratész a bíróság előtt kifejtette: az igazságossággal szemben a halál: semmi. A felismert igazhoz képest az önmentés szándéka nevetséges. Nem kért kegyelmet. Börtönében egy tanítványa szökésre bízta, melyre Szókratész ezekkel a szavakkal válaszolt: a törvényt, még ha rosszul képviselik is, megsérteni nem lehet, a jogtalankodásra sem szabad jogtalankodással felelni.

Miután Szókratész már nem volt az élők sorában, az athéniak igen hamar megbánták tettüket: bezárták a gyakorlótereket, a gümnaszionokat, és egyeseket száműztek, Melétoszt pedig halálra ítélték. Szókratészt bronzszoborral tisztelték meg.

Szókratész pere napjaink igazságszolgáltatása számára is sok tanulsággal szolgál, és sok kérdést vet fel a ma jogalkalmazói számára, legyen az ügyész, bíró vagy ügyvéd. A szókratészi-platóni erkölcs középpontjában az „igazságosság” fogalma állt. Vajon igazságos döntést hozott-e az athéni bíróság Szókratésszal szemben? Két és félezer évvel később vajon igazságos – jogszerű – döntéseket hoznak-e bíróságaink? Van-e jogegység az ítélezésben? Megfelelnek-e a bírák a velük szemben támasztott szakmai, erkölcsi, etikai követelményeknek? Milyen tulajdonságokkal kell rendelkeznie a jó bírónak? Milyen az igazságszolgáltatás társadalmi megítélése?

Ezek a kérdések nem csak a ma emberét foglalkoztatják, hanem annak a korszaknak a bírói karát is, amelyet az ítéltábla gondozásában készült kötet feldolgoz.

A korabeli írásokból kitűnik, hogy bírósági szervezet személyi állományának a kérdése az, melynek kedvező megoldásától függ minden igazságügyi reform sikere. Olyan bírói kar megteremtését látták szükségesnek, mely mind tudománya, mind becsületessége, mind lelkiismeretessége által kiemelkedik. Ezen személyi feltételek képezhetik alapját annak a tekintélynek, amely a bírói hivatáshoz szükségszerűen kapcsolódik.

A XX. század első évtizedei mozgalmasak voltak a magyar igazságszolgáltatásban. 1907. októberében Szegeden alakult meg az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület, amelynek első elnökévé Grecsák Károly - a volt szegedi táblabíró - kúriai bírót választották.

Grecsák Károly a Magyar Jogban megjelent írásában a magyar bírói kar, a bírói hivatásrend, három olyan egyetemes értékével foglalkozott, amelyek a bírói lét nélkülözhetetlen velejárói és mindenképpen érdemesek arra, hogy egy évszázad után felelevenítsük őket, elgondolkodjunk rajtuk és előre nézzünk.

- a bírói függetlenség törvényben rögzített alapelveinek egyik lényegét abban látta, hogy gátat vet a hatalom önkényének annyiban, hogy a neki bármely okból nem tetsző bírót sem állásának elvesztésével, sem áthelyezéssel nem sújthatja. „A bíró – ember tudja és látja, hogy a törvény őt csak attól óvja meg, hogy fellebbvalója őt állásától meg nem foszthatja, és át nem helyeztetheti, de tudja és látja azt is, hogy előmenetele tekintetében az ő jogos igényeit semmiféle törvényes intézkedés nem biztosítja, hogy ezeket csakis fellebbvalójának jóakarata biztosíthatja számára: Mert bizony a bíró is csak ember, tele emberi gyengeséggel és gyarlósággal, és elsősorban ember, akit természeti ösztöne készíttet a saját és családja - bizony a legtöbb esetben nem valami fényes egzisztenciáját javítani. Lehet-e erre a bíró-emberre reá fogni, hogy ő teljesen független, független felfelé is? Vagy nem közelebb fekszik az a feltevés, hogy a bírónak ez a helyzete, amely minden ambíciójának kielégítését és anyagi helyzetének javítását fellebbvalójának jóakaratótól teszi függővé, megteremti a függőségnek a legocsmányabb fajtáját, mert kedveskedésre hajtja a bíró-embert, talán sok olyan esetben is, amelyben a fellebbvalója ezt a kedveskedést nem is várja. Hát ez a függőség felfelé, ez a bírói kérdésnek a legfontosabb és éppen ezért a legnehezebben megoldható része is, de azért egy kis jóakarattal és egy kis bátorsággal meg lehet oldani ezt is, ha nem is minden igényt kielégítő módon, lévén minden emberi alkotás: hiányos és gyarló.”

De mit gondoltak vajon a múlt század elején élt bírótársaink a bírói függetlenség szerves részét képező bírói javadalmakról?

Mindenekelőtt azt, hogy a „Művelt nemzetek legféltettebb kincse a bírói függetlenség, és épp ezért, a bírót függetlensége megóvása céljából oly javadalmazásokkal látják el, amely a bírót anyagi gondoktól mentesíti.” Ezzel párhuzamosan azt is megállapították, hogy „a törvény részrehajlatlan végrehajtására hivatott bírák anyagi függetlenségének emelésére a nemzetben ez idő szerint hajlam éppen nincs, sőt inkább oly nagymérvű visszaesés és ellenszenv, hogy az állami tisztviselők javadalmazásának javítása tárgyában alkotott törvénnyel a bírák részére biztosított fizetésemelést elvonták; nyilván abból a kislelkű, bürokratikus irigységéből, hogy hasonló fizetési fokozatban levő más állami alkalmazottal szemben a bíró magasabb javadalmazásban nem részesülhet, holott a bíró kvalifikációja más állami alkalmazottal szemben a legmagasabb, és így kell is, hogy javadalmazása hasonló fizetési fokozatban levő más állami alkalmazottal szemben magasabb legyen.” Stiller Mór korának neves ügyvédje írja a Jog című szaklapban: „Midőn a nemzet a törvény és törvényhozás tiszteletére pazar fénynyel világra szóló palotát emel és a törvényhozók tiszteletdíjukat a pénzügyi helyzetre való tekintet nélkül magasabbra felemelik, de bíráik fizetését épen az állami tisztviselők fizetésének a javítása tárgyában alkotott törvény alkalmából megrövidítik, illetve szándékosan lejjebb szállítják. És a bírói kar némán, megadással és méltóságteljesen tűri e helyzetet, mert méltóságán alulnak találja, hogy fizetésének a javítását kérelmezze; a közvélemény pedig nem mozdul meg érdekükben.”

Grecsák a bírák javadalmazásáról a következőképpen vélekedett:

- „A magyar bíró szegénységi fogadalmat tesz, mert hiszen a vagyonszerzéstől a magyar bíró egyszer s mindenkorra el van zárva. Javadalmazásán felül egyéb jövedelemre szert tenni neki, nem szabad. Míg az államhatalom egyéb részesei kivétel nélkül tetemes mellékjövedelemre tehetnek és tesznek is szert, addig a bírói testületnek tagjai mindenféle mellékjövedelemtől el vannak zárva. És ez jól van így.

De ha ez így jól van, akkor nincsen jól az, hogy a magyar bíró javadalmazását ugyanazzal a mértékkel mérik, mint ahogy mérik azt más állami alkalmazottaknak. Ha azt akarjuk, hogy a minden

mellékjövedelemtől megfosztott magyar bíró gondoktól mentesen egyesegyedül bírói hivatásának élhessen; ha azt akarjuk, hogy a magyar bíró lelki erejét ne emésszék az élet anyagi silányságával járó aggodalmak, töprekedések és gyötrelmek; ha azt akarjuk, amint hogy akarnunk kell, hogy a magyar bíró ítélkezésében egész lelki és szellemi erejét az elébe terjesztett jogeset megbíráására fordíthassa: akkor meg is kell adni a magyar bírónak a szükséges anyagi eszközöket arra, hogy teljesen kivonhassa magát az anyagi lét iránti küzdelmek gondterhes lelki állapotából. Az a kalmárnak nevezett angol nép nagyon jól tudta, hogy mit csinált, amikor az angol bíró anyagi egzisztenciáját fényesen dotált javadalmazással biztosította. Nem a nagylelkűség, nem a pazarlás bőkezűsége, hanem a helyen számító önzés vezette az angol népet ebben a bőkezűségében, amely a saját anyagi, erkölcsi érdekeit, vagyonát, szabadságát és életét csak egy oly bírónak akarta ítélkezése alá bocsátani, akiről emberileg meg lehetett győződve arról, hogy még csak az irigység gondolata sem támadhat benne, amikor a maga fényesen dotált állásában esetleg másnak rengeteg vagyona felett ítélkezik. Az angol nép a bírói javadalmazás megállapításánál, tehát még az elkedvetlenedésnek azt az érzetét sem hagyta számításán kívül, amely az anyagi gondoktól gyötört bírót elfoghatja akkor, ha embertársai nagy vagyoni jogi kérdésekben fordulhatnak hozzá ítéleti döntésért.

A mi pénzügyi viszonyaink közepette nem kívánhatjuk, hogy angol mintára állapítsuk meg a bírói javadalmazást, de azt igenis kívánhatjuk, hogy a magyar bírónak egyes kisebb államoktól eltekintve ne legyen a legkisebb fizetése az egész kontinensen és azt is kívánhatjuk, hogy a magyar bíró javadalmazásának megállapításánál ne tekintsenek a más állami alkalmazottak anyagi dotációjára, mert a magyar bírónak más a helyzete, más a hivatása. És eme bírói javadalmazás megállapításánál merész kézzel kell belenyúlni az állampénztárba, mert itt nem csupán egyesek magánérdekei, itt az igazságszolgáltatás nagy közérdekének kielégítéséről van szó, amely egyebek között azt is kötelességünké teszi, hogy a bírót függetleníteni kell az anyagi gondok lenyűgöző terheitől is."

- a harmadik fontos kérdés Grecsák szerint a bírói tekintély megerősítése. Örvendetes jelenségnek tartotta, hogy „a nyilvános tekintélyek általános lerontásának korszakában a bírói tekintély az, amelyet az új eszmékkel saturált újabb idők viharai még nagyon meg nem tépáztak. Bár a nagyközönség hangulatát mindig a leghívebben visszatükrözőtető sajtóközleményekben már kikezdi a bírói szék tekintélyét is. Ez pedig szomorú és aggasztó jelenség, melynek útját kell állni, ez állapot még rosszabbra fordultának gátat kell vetni. A magyar bírói kar tekintélyét meg kell erősíteni. Az ez iránti törekvés sikerének legerősebb tényezője a bírói testület maga. Az ő magatartása, az ő ítélkezésének tökéletessége az a kemény szirt, amelyen felépült tekintélyét a mindennapi élet legpiszkosabb hullámai sem fogják érinthetni. A bírónak nem szabad elzárkózni az élettől. Neki ott kell ítélkezni benne az emberi küzdelmek kellő közepében. Amikor ítéletét kéri ki, az emberek alkotta viszonyok szövevényes eseteiben, akkor ott kell, hogy tartsa a kezét az élet ütőerején, akkor magából az életből kell, hogy merítse bírói meggyőződését, mert csak így és akkor fogja jónak megítélni a jót, és helyesnek megítélni a helyest. Amikor a bíró ítél, tudnia kell, hogy ember ítél az emberek felett; tudnia kell, hogy nem ügyfél, hanem embertársa keres előtte, nem az élettől elvont elméletekre, hanem a meglévő életviszonyok törvényeire alapított igazságot. Ha a bíró ítélkezésében, mint az életviszonyokat ismerő ember ítélkezik embertársai ügyeiben, akkor többet tesz a bírói tekintély megerősítésére, mint tehet száz tételes törvény, amely a bírói tekintélyt decretálja; mert akkor megerősíti a bírói tekintély alapkövét, megerősíti ítélkezésének helyességében és bölcsességében vetett bizodalmat és hitet."

A bírói tekintély megerősítése Grecsák szerint azonban nem csak a bírói testületre ró feladatot, abban nagy szerepe van a végrehajtó hatalomnak is, aki kitüntetéssel ismeri el az élet különböző területein dolgozó hivatásrendek – közigazgatás, honvédelem – képviselőit; nem teheti ez másként a bírói testület tagjainál sem.

Hölgyeim és Uraim!

Amikor a mai konferenciára készülve a korabeli jogirodalmat tanulmányoztam, megdöbbenve jöttem rá, hogy mennyire aktuálisak napjainkban a 110 évvel ezelőtt papírra vetett gondolatok.

Időutazásunk véget ért, megérkeztünk a jelenbe. Vagy talán a múltba? Én csak abban bízom, hogy nem a jövőbe.